

СУ „Св. Климент Охридски“

Философски факултет

Катедра

Социална, трудова и педагогическа психология

ТЕМА:

Отвъд християнската представа за

саможертвата

АВТОРЕФЕРАТ

на

дисертационен труд за присъждане на

образователна и научна степен Доктор по психология

Докторант:

Иван Габеров

Научен ръководител:

проф. д. пс. н. Людмил Георгиев

София 2015

Съдържание:

Увод	03
Глава първа. Регулативни функции на социалните представи	6
1. Философската антропология на Вилхелм фон Хумболт и народопсихологията на Вилхелм Вунд	
2. Теория за колективните представи на Емил Дюркем и Люсиен Леви-Брюл.....	8
3. Концепцията на Зигмунд Фройд за табу-то и на К. Г. Юнг за архетипите на несъзнателно.....	9
4. Теорията на Серж Московичи за социалните представи.....	11
5. Религията като общностен регулатор на мисленето и поведението.....	11
Глава втора. Възникване и исторически функции на християнските представи	12
1. Предапостолски и постапостолски интерпретации.....	12
2. Саможертвата като спасение от кризата на греха.....	13
3. Саможертвата като надличностен регулатор на поведението.....	14
4. Подмененото християнство	15
5. Еманципация на държавата от християнството като държавна религия.....	15
Глава трета. Ренесансови представи за саможертвата. Постмодерната християнска цивилизация	16
1. Саможертвата и първородният грях.....	16
2. Християнска и постхристиянска универсалност.....	17
3. Науката – новата западна религия.	17
4. Трансформация на екзистенциалните представи.....	18
5. Християнската криза на съвремието.....	19
Заклучение	20
Научни приноси	24

Увод

Психологическият подход към религиите досега е бил фокусиран върху индивидуалните психически преживявания на религиозния човек, занимавал се е с проблема на нивото на личността. С бума на крос-културната психология през последните 50 години се очертава теоретическа възможност за преобръщане на изследователската позиция, в това число и за дефиниране на регулативните функции на религиозните феномени към историческото основополагане и развитие на общността.

В същото време, като се ситуира между полюсите на дихотомията: живот–смърт, религиозното се превръща в екзистенциален феномен и прехвърляйки личностните особености, се трансформира в надличностно – в общностно-регулативно, проявява отношение към фундаменталния синдром: индивидуално–колективно; съзнавано–несъзнавано; жертва–саможертва. От тук и вниманието ни към трансформацията на саможертвата като колективен регулатор на поведението и мисленето, чрез който се полага отношението към живота и *Жизнената среда*.

Това, което наблюдаваме в действителност – модернизиранието на Жизнения свят, не се определя само от структурите на целевата рационалност. Независимо дали се вглеждаме в миналото, настоящето или бъдещето, ние приемаме позицията си на изследователи като присъща на модерното, а то, модерното, има своята особена връзка с колективните представи и общностните регулатори на мислене и поведение. По същество модерното е в противовес на представата за криза и безпътие поради вродената в християнската ни цивилизация представа, че бъдещето предстои като справедлива, регулирана от Бог положителна развръзка. В този контекст подмяната на основополагащите ценности в *учението на Иисус за любовта и единството* е подмяна и на

бъдещето, и на модерното. Поради това обстоятелство модерното и модерността започват да боксват в определен етап от историческото развитие на човечеството, а симптоми за това наблюдение са сложните терминологични акробатики, с които го допълваме – постмодерно и хипермодерно.

Модерността функционира чрез задръжките или рамките на цяла съвкупност от противовеси, противоположни образци или противоположни ценности: Държавата, Църквите, традициите, сексуалните роли, семейството, и т.н. Преди всичко модерното е функция на религиозната представа за саможертва поради факта, че тя стои в основата на римо–средиземноморската цивилизационна идея – Месианската доктрина. В този аспект саможертвата е основополагаща причина както за модерното, така и за налаганото в негов контекст цивилизационно универсализиране, с което е натоварено държавното християнство. Последното се превръща в идеологическа причина за глобализацията на света около християнските и постхристиянските религиозни представи през последните 2000 години.

Животът от своя страна губи структуриращата роля, която до този момент играе саможертвата на личността пред социума и се трансформира във виртуално поле, уродливо отражение на реална социална криза.

Цел на настоящия дисертационен труд е: на базата на извършен анализ да се разкрие същността и есенциалните характеристики в социално-психологичния профил на представата за саможертвата в нейния отвъдхристиянски, общоцивилизационен аспект на колективен, надличностен регулативен феномен.

Предмет на настоящото изследване е колективната представа за саможертвата, идентифицирана през призмата на религиозните, пострелигиозните и отвъдрелигиозните възгледи.

Хипотезата, заложена в замисъла на това изследване, е твърдението че: **представата за саможертвата на Христос в името на изкуплението на въображаемата изначална човешка греховност** стои в основата на кризата на модерната и постмодерната християнска цивилизация, а от там и на света, като доминиран от претенцията на християнския свят за универсалност. Претенция, поддържана чрез другите два определящи християнството принципа – подчиняемост и експанзионизъм. Доколкото саможертвата на Сина, както християнството нарича Исус Христос, има своето трансрационално измерение и като факт на божествена саможертва, проявила се в етнонационалното, религиозното, политическото, цивилизационното и историческото, за да дефинира различното отношение на Бога към динамиката на социалната действителност.

Задачите, които си поставяме с това изследване са:

1. Да се анализират регулативните функции на социалните представи през творчеството на Фон Хумболт, Вунд, Дюркем, Фройд, Юнг, Леви-Брюл и Московичи;

2. Да се интерпретират концепциите на Дюркем, Леви-Брюл, Фройд, Юнг и Московичи в контекста на възприемане на религията като надличностен регулатор на поведението и мисленето, и като предпоставка за възприемане на саможертвата в качеството ѝ на свръхнадличностен регулативен феномен;

3. Да се осмислят критически предапостолските и постапостолските интерпретации на саможертвата като средство за спасение от кризата на греха;

4. Да се интерпретират нюансите в представите за саможертвата при подмяната на *учението на Исус за любовта* от държавното християнство и да се анализира как това води до формирането и развитието на религиозната криза разрешавана исто-

рически с процеса на еманципация на държавата от християнството като държавна религия, като се проследи развитието на този процес през Ренесанса, Просвещението и при Реформацията;

5. Да се подложат на вторичен анализ представите за християнската и постхристиянската универсалност в контекста на трансформацията на екзистенциалните представи след Реформацията – в Новото време, както и на християнската криза на съвременното, проследени чрез трудовете на немския философ Юрген Хабермас и френския конструктивист Жил Липовецки.

При Защитата на хипотезата ще се възползваме от психологическите методи:

- биографичен (качествен анализ на текста);
- вторичен анализ на исторически и религиозни текстове;
- етнографско-исторически анализ;
- аналитико-интерпретативен метод.

Настоящото изследване се ограничава в рамките на римосредиземноморската цивилизация и последвалите историческо и религиозно ѝ развитие световни експанзии на християнството, както и на техните конфесии.

Глава първа. **Регулативни функции на социалните представи**

1. Философската антропология на Вилхелм фон Хумболт и народопсихологията на Вилхелм Вунд

Вилхелм фон Хумболт (1767-1835) открива истинската цел на съществуването на човека в пълноценното и пропорционално израстване на неговия потенциал, и то в обществото, което е обвързано с политическата действителност и с нейното устройство. Интерпретацията си на народопсихологията той осъществява в исторически аспект, като исторически анализ на развитието и специ-

фиката у конкретните народи. Не по-маловажна е и степента на влияние, с която структурата на езика въздейства на прехода от естетическо-художественото към научното изследване на действителността, което предполага обективната основа, за сравнителното им изследване. Думите и тяхното измерение според Хумболт остават същите независимо от спецификата при употребата им. Народопсихологията се обуславя от връзката между характера на езика и националния характер. Народопсихологията е необходимото научно звено за отношенията между философско-политологическите, естетическите и лингвистичните изследвания на значението на културата за отделните народи. Вилхелм фон Хумболт първи обосновава необходимостта от психологическо изследване на езиците и културите на народите като надличностни регулатори на поведението и мисленето.

Вилхелм Вунд (1832-1920) разглежда мозъка като съществуващ паралелно на съзнанието, а това поставя началото на психологията като самостоятелна наука. На базата на представите за народа, създадени от Лацарус и Щейнтал, Вунд излага своята концепция за различната, другата психология – народопсихологията, която е показана като втора част от неговата система на психологическата наука. Така народопсихологията се явява като част от психологията, а резултатите ѝ понякога довеждат до изводи, свързани с развитието на индивидуалната психология, поради това че език, мит и обичаи съдържат материал за изводи спрямо индивидуалния духовен живот на индивидите.

За самия Вунд наиндивидуални психични и етнокултурни регулатори на поведението са: езикът, митовете и обичаите. Другата психология на Вунд не е нищо повече от психологическо познание, основано върху разбирането за регулативните функции на общностни психични структури.

2. Теория за колективните представи на Емил Дюркем

Емил Дюркем приема, че няма особена разлика в механизмите на действие на религиите поради принадлежността им, макар и от различни семейства, към един общ вид. Характерното за една първична религиозна представа се отнася и за останалите религиозни форми. Колективните представи, според Дюркем са произведени от безкрайно обединение, което се простира не само в пространството, но и във времето; за да го създадат, множество различни съзнания се обединяват, смесват и комбинират своите идеи и усещания; дълги редици поколения акумулират своя опит и познание.

За Дюркем религиозните конструкции са колективни представи или общностни психични структури и имат пряко отношение към съществуването на общността. По същество отправната точка в изследванията му е въпросът за двойствения характер на човешката социална природа. Когато колективните представи се индивидуализират, те запазват престижа и регулативните си качества над личността. Приемайки привидния статут на изцяло наши, всъщност те ни въздействат по особен начин, в отличие от останалите личностни конструкции.

По този начин идеята на Вунд за психичното познание, опиращо се на регулативните функции на общностни психични структури, е продължена от Дюркем. Докато за Вилхелм Вунд това са езика, митовете и обичаите, за Емил Дюркем са колективните представи.

Люсиен Леви-Брюл (1857-1939) изучава колективните представи като система от вярвания и чувства, обща за членовете на конкретно общество; тя не зависи от битността на отделната личност. За него колективните представи се предават със смяната на поколенията и *налагат себе си върху личността, т. е. за нея те*

се оказват продукт не на разума, а на вярата. Според модела му отликите между различните проявления и форми на общества се свеждат до опосредстващите начини за полагането им в социалната практика, а не до преките функции, които реализира конкретната политическа действителност. Леви-Брюл се спира на четири характеристики, определящи колективните представи. Те притежават особеност, наречена холистическа. Щом бива дискриминирана някаква етническа група, се актуализират и предразсъдъците по отношение на тази социална група, но и неприязънта, и презрението, които са неразривно свързани с тях. Колективните представи съдържат общи убеждения и идеи, съотносими към практиката и реалността, без те да се явяват детайлизирани. Всички колективни представи имат еднаква взаимосвързаност и значимост. Именно този аспект стои в основата на шокиращия традиционното емпирично познание извод на Леви-Брюл, че процесите на социалното мислене: и при т. нар. традиционни и при т. нар. цивилизационни общества са еднакво развити и сложни, и ние нямаме никакви основания да принизяваме едни, а да превъзнасяме други.

3. Концепцията на Зигмунд Фройд за табу-то и на К. Г. Юнг за архетипите на несъзнателно

През 1912 г. излиза от печат една от най-дискутираните книги на **Зигмунд Фройд**: *Тотем и табу*. Сексуалността и сексуалното са разгледани като базисни фактори с решаваща роля както в историята, така и в развитието на човечеството. Чрез специфичната си психична наследственост, сексуалността определя поведението на всяко поколение хора. Това проявление се проектира несъзнателно – както с убийството на бащата, така и дори с елиминирането на праотеца, за да се постигне възможност за биологично възпроизводство на наследника, а и да се осигури бъдещо

продължение на личността чрез поколенията, които тя създава, измествайки от съвкупителните ритуали родителя. Фройд за пръв път поставя и успява да разреши в светлината на практическата наука проблеми, имащи връзка със сексуалността у човека. Именно *религиозният сексуален морал е обявен за виновен и е критикуван от Фройд*, като първопричина за разпространяването и разрастването на неврозите сред човешките индивиди.

Тотемът в този смисъл е първата форма на идентификация на индивида с нещо по-висше от самия индивид; по тази причина тотемът съдържа в себе си най-много табута в древните общества. След преосмислянето на едиповия комплекс Фройд стига до извода, че от промените на Аз-а в него произлиза и другото съдържание на Аз-а – като Аз-идеал или Свръх-Аз.

Табу-то, като социо-културен или етнопсихичен феномен при примитивните народи е в същото време най-старият и неписан морален закон на човечеството. То е в основата на съвестта, но и на нецелесъобразните пориви и стремежи у личността; свързано е със съществуването на самата общност, ограничава я, за да я съхрани и възпроизведе. Следователно табу-то възпроизвежда най-вече себе си, съхранява забраните си за сметка на онова, което е извън него или преди него.

Карл Густав Юнг (1875-1961), първоначално се занимава с *диагностични асоциативни изследвания*, прилагани още в школата на Вилхелм Вунд върху асоциациите, които предизвикват думите в съзнанието. Така Юнг стига до проблема за *емоционалните комплекси*. Но различията в акцентите ни дават представа за различията между *психоаналитичната метапсихология* на Фройд и *аналитичната психология* на Юнг: ако в първата наистина преобладава личностният аспект на несъзнаваното психично, то във втората предпочитанията са на страната на колективния или

груповия аспект на проявленията на несъзнателното психично. Основните приноси на Юнг са в изследването на феномените на колективното несъзнателно и архетиповете.

4. Теория на Серж Московичи за социалните представи

Серж Московичи (1925) приема, че всички форми на убеждения, идеологически възгледи, знания, включително науката, по един или друг начин се явяват именно социални представи. Изхождайки от това заключение, той успява да изведе три аспекта на здравия смисъл като социални представи:

1. Постнаучния здрав смисъл; **2.** Идейните представи за здрав смисъл; изразите в речта; както и многообразието от обяснения, са съчетани в сложно състояние; **3.** Здравият смисъл се подразбира и като архаичен етап на познанието.

При анализа който направихме на езика, митовете и обичаите в творчеството на Вилхелм Вунд; на колективните представи за Емил Дюркем и Люсиен Леви-Брюл; на табуто за Зигмунд Фройд, при архетипите на колективното несъзнателно за Карл Густав Юнг и социалните представи за Серж Московичи, показахме как науката представя в хронологичен план значението на общностните психични структури на мисленето и поведението.

5. Религията като общностен регулатор на мисленето и поведението

Религията като факт в човешката история и религиозното като наиндивидуален психичен регулатор на поведението са трансформирани колективни психични представи, чиято основа са митологията и тотемизмът или митологичното и тотемичното като надличностни психични структури. Интересът към регулативните функции на религиозното, или на основните религиозни системи спрямо социално политическата организация на съответните общества, би следвало да ни даде представата за специфич-

ните измерения на отношенията между тях и етническото като базисен наиндивидуален психичен регулатор на поведението, предполагащ възпроизводството на съответните етнически и етнонационални общности като субекти на обществено-политическите отношения. Очевидно е, че ако етническото и политическото са базисните наиндивидуални психични структури, предполагащи възпроизводството на етническите и етнонационалните общности като субекти на обществено-политическите отношения и реализиращи по този начин своята абсолютна субектност спрямо политическата действителност, то религиозното и идеологическото в своите различни конкретизации като *спомогателни* наиндивидуални психични регулатори на това възпроизводство могат да възпроизвеждат и своята относителна субектност спрямо политическата действителност на тези общности. Доколкото критическата психология се фокусира върху религията или религиозното като наиндивидуален психичен регулатор на политическото поведение, дотолкова основните религиозни системи възпроизвеждат своята относителна субектност спрямо политическата действителност на съответните общества.

Глава втора. Възникване и исторически функции на християнските представи

1. Предапостолски и постапостолски интерпретации

В зората си християнството е вид юдаизъм, с корени в шумерската и египетската соларни митологични традиции. Доколко християнството произхожда от Христовото намерение, представено като Учение, е спорно. Още с появата си Христовото учение избухва като мощна колективна представа за отвъдбитийни религиозни практики, в които любовта е венец на духовните усилия. То е компенсация на трансценденталната целесъобразност на божественото в полубожествената същност на Сина, въплътен в тяло и

бит на човек. Като надличностен регулатор религиозното християнството опростява живота на вярващия до състоянието на психична конструкция, спасява го от това да е анализатор на божественото проявление, което не разбира и не би могъл да използва в простотата на оцеляването си. Тази божествена помощ прави съчетанието на вярващия с божественото възможно, първо, като спомен, после – като технология за завръщане към миналото.

2. Саможертвата като спасение от кризата на греха.

Идеята за първородния грях е вид криза на доверието в живота; представлява липса на желание за осъзнаване на чудото живот и е пристрастяване към безсилието на религиозния индивид пред представата за тотема. Поставя го под похлупака на непредставими сили и въздействия в процеса на оцеляването. Когато връща религиозния индивид в състоянието преди първородния грях, чрез посвещение в любовта, за моториката на която не съществува време, Христос му дава право да посегне към инструментите на живота. Религията и Държавата, като граници на кризата в обществото са основните врагове на учението на Христос. Те са естествените съдници и палачи както на Иисус, така и на учението му. Създателят проявява човека в триизмерния свят на Земята, за да може чрез него, като отражение, да се себепрояви и да въплъти същността си. Първородният грях е всъщност грях на бог към човека, когото използва.

3. Саможертвата като надличностен регулатор на поведението

Доколкото личностната мотивация е подложена на индивидуални и наиндивидуални регулатори на поведението, саможертвата е по-скоро задължение на личността и субект на общностните регулативни механизми. Но саморефлексията на този процес е причина за възникването на пост- и преднадличностни рег-

уляторни процеси, които бихме открили както в интеграцията на религиозно отличимите култури, така и като обект на крос-културната психология, но също и в неспособността насилствената глобализация на света да постигне максимална доминантност и изява чрез проява на принципите на универсалността, подчиняемостта и субординацията, проявявани от дадена световна религия над периферните ѝ или конкурентни форми на религиозното.

Макар да има етнорелигиозни и цивилизационно-исторически прояви, *саможертвата на Сина* си остава психически феномен, отстоящ от тях, и присъстващ отвъд тяхното развитие и дифузия. Тя е регулатор и на личностно, и на надличностно ниво, но чрез авторефлексията си, се превръща в регулатор на самия надличностен регулатор, става свръх надличностна – трансцендентна – поради неизмеримостта на обхвата си, но и поради уникалната си способност да въздейства и регулира, и в минало, и в настояще, и в бъдеще време; да бъде отвъд пространствено-времения континуум на Битието – като случващо се. Да è...

Само по себе си сътворението е не по-малко свръхнадличностен регулаторен механизъм, и то кореспондира с трансцендентното именно чрез саможертвата на Сина, поради факта на самопожертваната самодостатъчност на Създателя в името на сътвореното. Дихотомията: *сътворение-саможертва* води до необходимостта да разгледаме конструкта от тези феномени като свръх надличностен механизъм на съществуването и критически да приемем неговата първичност и определимост.

4. Подмененото християнство

Войните на Рим с израилтяните са войни за идеологията, контролираща представата за отвъдното, за онова, което би могло да конструира авторитет в мултиетническата държава именно като общо Битие на несъвместими иначе действителности, да ги

превърне в споени от *органична солидарност* колективни представи. От висотата на другите култури Рим придобива представа за собственото си величие. Завършването на тази метаморфоза е осъществено чрез Месианската доктрина и образа на Иисус посредством елинистическия юдаизъм. Рим се нуждае от транскрипция към Христовото учение, каквато открива в Савел-Павловото еkleктично подреждане на религиозни приоритети, взети назаем от зороастризма, от митраизма, от ученията на Симон Мага и от култа към императора, въведен успешно по времето на Принципата от Август и Тиберий. Държавната машина Рим също харесаваша това, в което са повярвали несретниците от провинциите на Изток – перспективата за една въображаема отвъдна свръх справедливост, която ще се усети и случи не веднага, а по-късно, при пришествието, непредставимо за кого, кога и къде. За Рим историческият Иисус е една досадна подробност, с която удачно се справя римският служител-фарисей Савел от Тарс, самонарекъл се с името Павел, първи идеолог на държавното християнство.

5. Еманципация на държавата от християнството като държавна религия

Некатолицизмът на буржоазията – протестантството – осигурява развитие на различни форми на идеологическо възпроизводство, извън средновековните полюси: папо-цезаризъм и цезаро-папизъм. Територията сама по себе си престава да бъде основен източник на богатство, понеже презокеанската безбрежност създава достъп до плячка без да е необходима териториална юрисдикция. Това, което едни наричат пиратство, а втори – корсарство, превръща Държавата в съучастник и покровител на международния бандитизъм. Мобилността и креативизмът преодоляват средновековната обремененост на феодалните производствени отношения, основаващи се върху схоластиката, крепостното право и поземленото владение. Трансценденталният Бог се оказва по-голям от Хр-

ама и го напуска, като дори емигрира от Църквата. Модерна Европа се възхищава на учителя, реформатора, философа, мъдреца и мъченика Иисус, без да очаква неговата саможертва в традиционния църковен контекст. Интелигенцията на атеистична Европа е влюбена в античния Иисус, като в същото време открито презира Църквата и клира ѝ, превръщайки ги в посмешище за тълпата. Презрителното отношение към църковниците и Църквата придобива революционна окраска по време на **Великата френска революция**, понеже кастата църковни дейци се оказва рамо до рамо с тази на омразната роялистка аристокрация.

Очевидно е противостоеенето на догмата срещу свободата; на религията – против ентузиазма в науката; на религиозната вяра – към упованието в бъдеще без Църква

Глава трета. **Ренесансовите представи за саможертвата. Постмодерната християнска цивилизация**

1. Саможертвата и първородния грях

Идеята на богословите за *приемственост на святостта* на Стария завет, трупана с поколения, всъщност обезсмисля самото понятие **святост**. Представя го като достижение или субпродукт на човешкото общество, а не като присъщо на сакралното. Този подход създава възможност Църквата и клирът ѝ да решават кое е свято, а кое – грях. Изгубва се нуждата от присъствието и намесата на Бог. Изземва се Божието участие в сътворението на конкретната действителност – Битието; приватизира се намерението му, както в Рождеството на Иисус от Мария, така и в проявлението на Светия Дух чрез държавното християнство. Бог се превръща в оръдие на религиозната представа. По този начин се създава психическата реалност, наречена святост на Църквата, която се прехвърля и върху лоялните служители на институцията, но дамгосва непокорните, като създава възможността за физиче-

ско малтретиране и убийство по религиозна целесъобразност на всеки, който не е в унисон с Църквата и с догмата ѝ.

2. Християнска и постхристиянска универсалност

Християнският и мюсюлманският монотеизъм исторически идват един след друг като трансформация на израилтянското месианско движение, но те носят първородното си родилно петно – тезата за греха и очищението. Държавното християнство и исляма се опитват да въздворят универсалността и глобалността, като идеологическо основание за посттеологичните си имперски претенции, като ги представят за синоними на естествено и възходящо етнонационално и държавно развитие. По пътя на тази историко-цивилизационна подмяна и християни, и мюсюлмани се превръщат във войни на религиите си, готови да подчинят всяка другост на универсалната религиозна всеядност. Така различното се представя в качеството си на жертва в религиозната хранителна верига.

Основната доктрина, която служи на идеологизираната до смърт арелигиозна същност на християнството е *илюзията за спасението от изначалната греховност чрез кръстната саможертва на Христос*. В името на изкуплението на въображаемата изначална човешка греховност християнството надраства религиозността си и се превръща в анима на Държавата, в държавна идеология, но и в неин религиозно-идеологически коректив, претендиращ за последна дума при персоналния кастинг на елита в етнополитическата система на управление.

3. Науката – новата западна религия

Научната революция е породена от теорията на Николай Коперник (1473-1546) за хелиоцентризма (1543) и достига кулминация в творчеството на Исак Нютон (1643-1727) и Готфрид Лайбниц (1646-1716), които използват диференциалното и интегрално

смятане за предсказване на хода на Слънцето и планетите. Науката методично започва да руши измамните представи на религиозното. На границата между религиозните представи за Земята и научните хипотези за механиката на Вселената приключва монотеизмът на християнското Средновековие, основан върху Никейския символ на вярата. Схоластичното разбиране за Битието, от една страна, и научните опити да се изведат закони и принципи в него, присъждащи други качества на съществуване и организиране на материята, от друга страна, поставят началото на посттеизма. Западната цивилизация придобива онази божествена самодостатъчност, чрез която започва самонадеяно да възприема себе си като самодостатъчна, свръхбожествена, способна да повярва в предопределеността си – да бъде отвъд-божествена; да дефинира, управлява, но и да създава Битие, да бъде съизмерима и надизмерима с представите на Античността и на Средновековието за създател, творение и сътворение... Саможертвата на Месията – на фона на тази градация на човешка богоравност – се превръща в архаизъм, неспособен да вълнува и да въздейства върху човека, а и на обществените процеси. Човечеството не просто игнорира религиозните представи за Бог; то приема социалните си експерименти за божествени; дефинира себе си като колективно свръхбожество, способно да се самоубива, самопожертва, самоунищожи и да самовъзкръсне в името на собствените си хипотези и поради колективните си илюзии. Човечеството загубва инстинктите си, без дори да се опита да осъзнае заблудите, в които се самозадушава.

4. Трансформация на екзистенциалните представи

Причината за кризите и методите за тяхното решаване се изместват върху административно-управленските лостове на въздействие в обществото, като се отчуждават от икономическите

такива. И това се дължи на промяна в природата на обществените кризи. Те, според Хабермас, вече имат силно социокултурно проявление и генезис. Така се доказва и друг обществен феномен – *производствената рационалност, развита като продължение на бюргерската икономическа адекватност*. Причината за това противоречие се открива в еволюцията на представата за саможертвата в името на религиозната общност и в замяната ѝ с интереса на отделната бюргерска задруга, еснаф или цех; с подмяната на религиозните мотивации с икономически стимули.

Процесът става явен и проявим с църковното разцепление – Реформацията. Инструменталната манипулация влиза в противоречие с интересубективното разбиране, като едновременно с това институционалните структури на обществото се противопоставят на *Житейския свят*. Това води до комплекс от морални и етични проблеми както пред личността, така и пред обществото, най-вече във връзка с общественото самоидентифициране. Обществени институции не могат да се реализират изцяло и безапелационно в съществуващите социални практики. След 19 века увъртане папата в Рим приема (1854), че Божията майка е безгрешна по отношение на първородния грях. Всъщност – папата признава, че грехът е представа, а не реалност и – поставя началото на ерата на човешката безпогрешност, хиротонисва като нова религия човешката богоподобност – модерността, предвождана от т. нар. наука. Посттеизмът позволява на света да се съчетае въпреки религиите, отвъд тях, около други представи и хипотези, а това води до нови идеи за структурата на материята. Съвременността в този контекст трябва да се възприема като *актуалност* и да води до непрекъснато обновяване за сметка на миналото. На това отговарят и понятията за движение, които или се срещат през XVIII в. заедно с изразите *модерно* или *ново време*, или запазват модер-

ното си значение валидно и днес: революция, прогрес, еманципация, развитие, дух на времето.

5. Християнската криза на съвременното

Хегел е първият, който поставя като философски проблем отделянето на модерното от нормативните внушения на миналото. Философията на новото време дава израз на саморазбирането на модерното – хронологически – от късната схоластика до Кант. В хода на тази философска критика **Юрген Хабермас** (1929) разглежда опита от Ренесанса и Реформацията, като се стига до зараждането и развитието на модерното естествознание, философията на новото време, но едва в края на XVIII в. с постепенната модернизация на Битието посттеистичният човек заменя религиозните си представи с принципите на емпиричния модел, научната концепция и цифровия прагматизъм. Постмодерното общество е целесъобразно цифрово тотемно общество; общество на двоично-десетичния код, на кибернетиката, на компютъра, на интернет и на споделеното по усмотрение (като социална мрежа) виртуално пространство. Постмодерното цифрово тотемно общество изисква от личността да се дигитализира и да присъства в информационното поле като нова, отвъдфизична и не биологична личност, като цифров субект – цифров тотем, да е споделена в целесъобразните колективни общения сред виртуалната действителност на Мрежата.

Жил Липовецки (1944) приема, че двойственият, неустановен, дори мъгляв, характер на израза постмодерност е достоен за интерпретация и изследване. Тази двойственост оставя впечатлението, че модерността си е отишла завинаги – едно очевидно наивно и най-вече невярно заключение. Всъщност промяната от консумация за лукса в консумация по утилитарен признак е основополагаща за разбирането на основния проблем на съвременното

– напускането на *Жизнената среда* и приемане на съществуването в Мрежата. Характеристиките на Мрежата изключват битийния комфорт и представителните притежания. В Мрежата съществува естетиката на енергийно-целесъобразното, на буквално рационалното, на хиперотсъствието от съблазните на Битието. В нея отсъства саможертвата, защото тя придава смисъл на усилието, на времето, на енергията, на Битието, на всичко останало. Саможертвата е в бинарна конструкция със сътворението. Творецът проявява вдъхновението си чрез саможертва пред творението.

Заклучение

Настоящото изследване е мултидисциплинарно и хиперхронологично, обхваща около 4500 години и се подчинява на логиката на критическото възприемане на психологията на историята и религията. То е осъществено по метода на критическата психология и в този смисъл представлява продължение на усилията на Людмил Георгиев, и неговите *Критики*.

Осъществено е преобръщане на принципите на традиционното психологическо познание от позициите на регулативните функции на общностните психични структури.

Изследването е осъществено в рамките на етническата психология, политическата психология и психологията на историята, докато използваните в текста понятия като: етническото, политическото, религиозното, историческото и цивилизационното са разгледани само и единствено като дадени на разума ноумени, които не са познаваеми, за разлика от проявленията на техните същности. Доколкото критическата психология се фокусира върху религията или религиозното като наиндивидуален психичен регулатор на политическото поведение, дотолкова основните религиозни системи възпроизвеждат своята относителна субектност

спрямо политическата действителност на съответните общества по време на Просвещението, Ренесанса и Реформацията.

Трансформацията на общностните представи от религиозни в идеологически води до превръщане на представата за религиозната саможертва в идеологическа жертва; отприщва замяната на Инквизицията с идеологическата репресия – инструмент на тоталитарната държава. Кръхът на схоластичния мироглед е причина за тоталитарната репресия през XX в., обосноваването на която започва с дейността на реформатора Лутер, в края на живота му. Грехът и вината от религиозните представи се израждат във жестокост и геноцид прокламирани от тоталитарните идеологии на XX в. Това ни дава основание, да потвърдим, че илюзията за изкупената изначална греховност – чрез кръстната смърт на Исус Христос стои в основата на кризата на модерната и постмодерната християнска цивилизация.

В същото време, в резултат на изследването ни, християнството ни се представя като религиозна причина и като субект на етнорелигиозен регулатор, който не способства за откриване на възможности пред личността при търсене и осъзнаване на единството на живота. Много трудно и с поредица от цивилизационно-исторически условности бихме определили християнството като религия, каквато то по-вероятно да не е. Бивайки политически субект – религиозна доктрина с идеологическа ориентация, то си остава в представите ни като войнстваща анима на държавата-суверен. Като анализирахме и двете монотеистични регулативни системи – християнство и ислям, стигнахме до извода, че те са идеологически свръхнатоварени и поради това са цивилизационно-исторически конфликтни.

Причината за кризите и методите за тяхното решаване според изследването ни се изместват върху административно-управ-

ленските лостове на въздействие в обществото. И това се дължи на промяна в природата на обществените кризи. Те, според интерпретацията на текстовете на Хабермас, вече имат силно социокултурно проявление и генезис. Кризата сублимира в хипермодерната епоха, възприемана като промяна от консумация за лукса в консумация по утилитарен признак. Тя е основополагаща за разбирането на основния проблем на съвременното – напускането на *Жизнената среда* и приемане на съществуването в Мрежата. Саможертвата полага своята регулативна функция като колективен регулатор на мисленето и поведението, докато в същото време игнорирането ѝ води до разпад на общността и до проява на общностна криза. Справянето с тази криза е невъзможно без саможертва на нивото на общността, както и без трансформация на екзистенциалните представи под въздействието на саможертвата като общностен регулативен феномен. Пренебрежението към саможертвата като общностен регулатор води както до дезинтеграция и разпад в общността, така и до откъсването на личността от социума и до вливането ѝ като анонимен никнейм в новата постбиологична реалност – Мрежата. Трансформирането на Жизнената среда в постбитие, в хиперотвъдна, виртуална реалност е новото проявление на кризата в доминирания от християнската естетика съвременен свят.

Научни приноси

1. Показана е функционалността на изследователския потенциал, конституиран от критическия психологичен подход към феномените на религиозното, посредством операционализация на принципните му постулати до конкретиката на аргументи, обосноваващи проверката на хипотезата в дисертационния труд.

2. В широк социокултурен и дълбок психологичен дискурс са разкрити механизмите за функциониране на религията като надличностен регулатор на поведението и мисленето, задали предпоставката за възприемане на саможертвата в статута ѝ на свръхнадличностен регулативен феномен.

3. Идентифицирани са лостовете за подмяна на автентичната религиозна същност на християнството с имперската идеология на държавното християнство, като е доказана относителната субективност на основните религиозни системи към политическата действителност в периодите на просвещението, ренесанса и реформацията, в качеството им на психични регулатори на политическото поведение.

4. Посредством социалнопсихологическия анализ на трансформацията на екзистенциалните представи е защитено допускането, че илюзията за изкупената изначална греховност е една от възможните причини за кризата на жизнения смисъл в съвременната християнска и постхристиянска цивилизация.

5. Предложените обобщаващи тези от осъщественото теоретико-интерпретативно изследване разширяват и съдействат на наличните научни постижения при разкриването на функциите на социалните представи като наиндивидуални психични и етнокултурни регулатори на мисленето и поведението.

